

Μαρία Λαϊνά

« Η ποίηση είναι
έντεχνη κλοπή »

Η σημαντική ελληνίδα λογοτέχνηδα συζητεί με «Το Βήμα» με αφορμή το **Μεγάλο Βραβείο Γραμμάτων** που έλαβε πρόσφατα για το σύνολο του έργου της. Μια συνομιλία για την αναγνώριση, τους στίχους, το φύλο, αλλά και την υστεροφημία

σ. 4-5

ΟΤΤΟ ΠΑΝΟΣ - ΕΣΤΥ ΜΠΟΥΡ

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ
ΣΤΟΝ ΓΡΗΓΟΡΗ ΜΠΕΚΟ

Αν κάποιος παρατηρήσει από μακριά το μπαλκόνι του διμερισμάτος της, θα διαπιστώσει ότι είναι πνιγμένο στα φυτά και στα λουλούδια. Η **Μαρία Λαϊνά** κατοικεί στο Παγκράτι. Εκείνη τη συννεφιασμένη μέρα, μεσημεριανή ώρα, κόσμος πήγαινε κι ερχόταν στον δρόμο, φορτωμένος σακούλες από τη λαϊκή αγορά. Δεν επικρατούσε φασαρία αλλά ο ήπιος, γλυκός αχός της καθημερινότητας. Η σημαντική ελληνίδα ποιήτρια, γεννημένη στην Πάτρα το 1947, τιμήθηκε πρόσφατα με το **Μεγάλο Βραβείο Γραμμάτων** για το σύνολο του έργου της, στο πλαίσιο των Κρατικών Βραβείων Λογοτεχνίας 2022 (εκδόσεις του 2021). Και «Το Βήμα» βρήκε την αφορμή, για μια ακόμη φορά, να τη συναντήσει και να κουβεντιάσει μαζί της.

Η αναγνώριση και ο αναγνώστης

«Πνευματικός άνθρωπος;» διερωτήθηκε και ύψωσε σκωπτικά τα φρύδια της, καθισμένη στο ανάτατο γραφείο της. Υστερα, σαν να σοβάρεψε. Επλεξε τα χέρια. «Ούτε ναι, ούτε όχι. Δεν το αποποιούμαι πλήρως. Ωστόσο, πριν από το "πνευματικός", προηγείται κάτι άλλο κρίσιμο: *νέτη σκέτη η έννοια του ανθρώπου. Προτιμώ να λέω ότι δεν είμαι άνθρωπος των γραμμάτων, αν με ρωτάτε, αλλά κανονικός άνθρωπος...*» δήλωσε η ίδια στην εφημερίδα, με την αργόσυρτη φωνή της, με το σεσημασμένο χιούμορ της. Κατόπιν, μόνο και μόνο για να παρακολούθησουμε τις αντιδράσεις του προσώπου της, διαβάσαμε το σκεπτικό της κριτικής επιτροπής. Το άκουσε προσεκτικά, άλλοτε συγκατανεύοντας, άλλοτε απορώντας. «*Το αρνούμαι αυτό, ότι η ποίησή μου είναι εξομολογητική, αν πράγματι το ισχυρίζονται. Το αρνούμαι για ό,τι έχω γράψει. Νομίζω ότι η απόδοση ενός τέτοιου γενικού χαρακτηρισμού συνιστά μια μάλλον αφελή προσέγγιση του έργου μου. Στα ποιήματά μου πουθενά δεν θα βρείτε κρουαλέα τον εξομολογητικό τόνο. Μπορεί και να υπάρχει, ίσως, πολύ βαθιά, στον πάτο. Αλλά δεν εμφανίζεται στην επιφάνεια. Ενώ, στο αρμολόγημα των λέξεων, στην ίδια τη γλώσσα, στην ίδια την ποίηση»* εξήγησε η Λαϊνά που, ως γνωστόν, δεν έχει και την καλύτερη άποψη για τα βραβεία.

«*Η πιο ουσιαστική αναγνώριση προέρχεται από τους αναγνώστες. Και σε διαπροσωπικό επίπεδο την έχω εισπράξει. Μια μέρα, καθόμουν σε ένα παγκάκι, σε μια μικρή πλατεία εδώ δίπλα. Δεν έκανα κάτι, δεν διάβαζα κάτι, απλώς καθόμουν και κάπνιζα. Ξαφνικά εμφανίζεται μια γυναίκα, μεσόκοπη, απλή, ανεπιτήδευτη, μια νοικοκυρά θα μπορούσαμε να πούμε. Με πλησιάζει και με ρωτάει αν είμαι η Μαρία Λαϊνά. "Ναι" της λέω. "Θέλω να σας πω", μου λέει τότε εκείνη, "ότι τα ποιήματά σας μου άλλαξαν τη ζωή". Λοιπόν, για μένα, αυτό είναι η αναγνώριση»* είπε και έπεσε σιγή για κάμποσο διάστημα, ώπου να οβήσει η ευτραπέλη ντυντούκα ενός περιπά-

Μαρία Λαϊνά
«Γράφω κοιτάζοντας, όχι όταν σκέπτομαι»

Μια συζήτηση με την **καταξιωμένη ελληνίδα ποιήτρια** που μοιράζεται με τους αναγνώστες του «Βήματος» **στοχασμούς για τη δημιουργία, την ποίηση και το θέατρο, εικόνες μιας ζωής και μνήμες** από το παρελθόν

«Η ποίηση είναι γλώσσα. Η ποίηση γράφεται με λέξεις, όχι με ιδέες. Αν επιχειρήσεις να βιάσεις την ποίηση, αν προσπαθήσεις να βάλεις ιδέες στις λέξεις, την καταστρέφεις»

νόμενου παλιατζή που, συμπτωματικά, διέσχισε τη γειτονιά της. «*Επίσης, σπεύδω να επισημάνω ότι ο προδιορισμός της ποιητικής γενιάς δεν έχει κάποιο νόημα, τουλάχιστον για μένα. Μιλώ για τη λεγόμενη "γενιά του '70", τη "γενιά της αμφισβήτησης". Μιλώ για την ταμπέλα που κόλλησαν σε ετερόκλητες περιπτώσεις, σε εντελώς διαφορετικούς ανθρώπους, με εντελώς διαφορετική γραφή. Καταλαβαίνω τη χρονολογική διάσταση, αλλά μέχρι εκεί. Αναρωτιέμαι αν αμφοβήθησα ποτέ κάτι με ένα ποίημά μου. Όχι, η ποίησή μου δεν αμφοβήθει τίποτα! Κοιτάζτε, εγώ γράφω ποιήματα κοιτάζοντας. Δεν γράφω ποιήματα όταν σκέπτομαι. Βλέπω εικόνες, συχνά αντικρουόμενες. Εξ ου και είναι αρκούντως "οπτική" η ποίησή μου. Όμως, μη λέμε και ξαναλέμε τα ήδη γνωστά. Η ποίηση είναι γλώσσα. Η ποίηση γράφεται με λέξεις, όχι με ιδέες. Αν επιχειρήσεις να βιάσεις την ποίηση, αν προσπαθήσεις να βάλεις ιδέες στις λέξεις, την καταστρέφεις. Πολλοί την έχουν πατήσει έτσι, δεν χρειάζεται όμως να πούμε ονόματα, να θίξουμε υπολήψεις»* αστειεύτηκε. «*Τι άλλο να προσθέσουμε, αλήθεια; Να πούμε για το συναίσθημα; Για το βίωμα; Και αυτά στις λέξεις βρίσκονται. Εκεί βρίσκονται όλα. Θα επιμείνω. Τέλος πάντων, δεν γνωρίζουμε ακριβώς σε ποιο επίπεδο συντελείται η σύνδεση ενός ανθρώπου που γράφει με έναν άνθρωπο που τον διαβάει. Προσέξτε, η σύνδεση, όχι η επικοινωνία, η συγκεκριμένη λέξη δεν μου αρέσει καθόλου. Αν όντως υπάρχει αυτό το επίπεδο, είναι κάτι μυστηριώδες, παράξενο, αλλόκοτο»* συμπλήρωσε.

Η γραφή και το έμφυλο στοιχείο

Το κροσεχές φθινόπωρο αναμένεται η κυκλοφορία του νέου της βιβλίου από τις εκδόσεις Πατάκη. Πρόκειται για έναν τόμο στον οποίο περιλαμβάνονται δύο θεατρικά της κείμενα, οι «Λοξοί δρόμοι» και το «Δέντρο». Η Λαϊνά διατηρεί άρρηκτη και αδιατάρακτη σχέση με τη δραματουργία και τη σκηνη. «*Στους "Λοξούς δρόμους" τον πρωταγωνιστικό ρόλο υποδύεται μια γυναίκα, η οποία περιδιαβάζει εμβληματικούς γυναικείους ρόλους του διεθνούς ρεπερτορίου (Ευριπίδης, Σαίξπηρ, Ίψεν, Στρίντμπεργκ, Τενεσί Ουίλιαμς) υποβληθούμενη επί σκηνής από έναν πλαστό "σκηνοθέτη". Περιέργως, προκύπτει σχεδόν μια ταύτιση με τη σημερινή πραγματικότητα ή, αν προτιμάτε, την επικαιρότητα. Αυτό που ενδιαφέρει είναι και τους άλλους, είναι ότι σε αυτό το κείμενο υπάρχει μια γολιοποίηση αυτού που έχουμε μάθει να αποκαλούμε "ελληνικό πολιτισμό" και επιπλέον κάτι το "φεμινιστικό", ως το πω έτσι». Δηλαδή; «*Οι πρωίδες υπερασπίζονται πάντοτε μια γυναικεία στάση. Στη δραματουργία αυτό γίνεται, είναι εφικτό. Στην ποίηση δεν γίνεται, κατά τη γνώμη μου. Και υπάρχουν σχετικές αποδείξεις. Μπορεί, λόγω χάριν, να διαβάσετε ένα ποίημα και να είστε βέβαιος ότι το έχει γράψει γυναίκα, ενώ στην πραγματικότητα είναι γραμμένο από άντρα».**

Πλην όμως, σταθήκαμε σε αυτή τη διάκριση λίγο παραπάνω. Δεν μπορεί η ποίηση να έχει μια ακραιφώς γυναικεία στάση; Γιατί όχι; «*Μπορεί να έχει, αλίμονο. Αλλά κακό του κεφαλιού της. Διότι τότε δεν θα είναι καλή ποίηση, ποίηση αξιώσεως. Αυτό πιστεύω εγώ. Γυναικεία γραφή, γυναικεία ποίηση... Ούτε να τ' ακούω δεν θέλω για αυτά τα πράγματα. Είναι αδιανόητοι διαχωρισμοί, ακατανόητα στεγανά για το δικό μου το μυαλό». Η ποίηση της Λαϊνά, προφανώς, δεν σηκώνει ιδιαίτερα πολιτικά ή κοινωνικά πλησιόσημα. Τι γίνεται όμως με το «έμφυλο» πλησίον του έργου της που είναι και δεδομένο και έντονο; «*Για το έμφυλο στοιχείο, ειλικρινά, δεν ξέρω τι να σας απαντή-**

«Γυναικεία γραφή, γυναικεία ποίηση... Ούτε να τ' ακούω δεν θέλω πια αυτά τα πράγματα. Είναι αδιανόητοι διαχωρισμοί, ακατανόητα στεγανά για το δικό μου το μυαλό»

«Προτιμώ να λέω ότι δεν είμαι άνθρωπος των γραμμάτων, αλλά κανονικός άνθρωπος...» υπογραμμίζει στο «Βήμα» η Μαρία Λαϊνά

Ανάγνωση, ποιητές και ποίηση

σω. Οποτε αντιλαμβάνομαι ότι έχει έρθει η στιγμή να γράψω, απλούστατα το κάνω. Δεν προκρίνω το φύλο προτού το κάνω. Δεν λέω, είμαι μια γυναίκα και τώρα θα γράψω στίχους. Ο τρόπος μου δεν αλλάζει. Είμαι της άποψης: Ο,τι καταλαβαίνει το κάθε άτομο και ο Θεός μαζί του». Στη συνέχεια σχολίασε: «Πολλά συζητούνται. Ο φεμινισμός ήταν ένα κίνημα που, στην αρχή, φάνηκε να κερδίζει χώρο. Μετά, δυστυχώς, τον έχασε. Δείτε πού και πόσο εκπροσωπείται το γυναικείο φύλο. Τι να λέμε; Τα ίδια και τα ίδια; Ο χρόνος, εν τω μεταξύ, κυλάει. Και ίσως μόνο μέσα από αυτόν θα αλλάξει η κατάσταση. Με σοβαρές, ευφάνταστες και αποτελεσματικές πρωτοβουλίες, ευελπιστώ».

Η «έντεχνη κλοπή»

Σε εκείνο το σημείο της συνομιλίας μας, επιστρέψαμε στο θέατρο. «Ακούω τους χαρακτήρες να μιλάνε και μετά γράφω. Δηλαδή, μου υπαγορεύουν. Όσο κι αν σας φαίνεται εκκεντρικό. Σωπαίνω και τους περιμένω. Στηνω αφτί. Ωσπου έρχεται κάποιος και μιλάει. Δεν τον έχω πιέσει. Δεν τον έχω βάλει λόγια. Δεν έχω απαιτήσει κάτι από αυτόν. Ερχεται και τον αφήνω να μιλήσει» τόνισε η Λαϊνά. «Στο "Δέντρο", στο δεύτερο έργο του τόμου, παρακολουθούμε δύο μεσήλικους άντρες στη μέση του πουθενά, ένα δέντρο, ένα ποιοτήρι και μια αδιάκοπη παρέλαση ανθρώπων που δείχνουν σχετικοί ή άσχετοι. Ωσπου πέφτει η νύχτα. Είναι μια περίεργη ιστορία που εκτυλίσσεται στη διάρκεια μιας μέρας, στην κόψη ονείρου και πραγματικότητας. Το "αλλού" παίζει το παιχνίδι του "εδώ" και το "άλλοτε" το παιχνίδι του "τώρα". Λίγος Μπέκετ, λίγος Ιονέσκο, μεταξύ άλλων...» ανέφερε.

Εντάξει, στο θέατρό της, κάποιος έρχεται και μιλάει. Στην ποίησή της, ωστόσο, τι συμβαίνει; «Στην ποίησή μου έρχεται και δεν έρχεται, θα έλεγα. Όπως έχω αποκαλύψει σε ένα ποιήμα μου, πολλές φορές γράφω μονοκονδυλιά, άλλες φορές βασανίζομαι. Και συνήθως, όταν βασανίζομαι, το ποιήμα δεν είναι τόσο καλό. Είναι ένα κουρασμένο ποιήμα. Έτσι είναι πάντα.

Ο,τι έγινε...» αποκρίθηκε η Λαϊνά, παραπέμποντας με ένα μειδίαμα στον τίτλο της πιο πρόσφατης συλλογής της, του 2020. «Αν ψάξουμε τη βιβλιοθηκή ενός ανθρώπου, θα ανακαλύψουμε ότι τα δικά του ποιήματα έγιναν, κατ' ουσίαν, από λέξεις και φράσεις άλλων ανθρώπων. Η ποίηση είναι μια διαδικασία κλοπής, ξέρετε. Η ποίηση είναι έντεχνη κλοπή. Ας ξεμπερδούσαμε, επιτέλους. Διότι, όντως, όλα έχουν ειπωθεί, όλα έχουν γραφτεί».

Ετεινε τότε το δεξί της χέρι η Λαϊνά και έπιασε από μια μικρή στοίβα βιβλίων, στην άκρη του γραφείου της, την Ερημη χώρα του Τ.Σ. Ελισσ, στη μετάφραση του Γιώργου Σεφέρη. «Αυτό και μερικά άλλα βιβλία τα έχω πιο κοντά μου. Ανατρέχω κάθε δεύτερη μέρα. Δεν είναι τυχαίο που το κάνω. Ηουχάω και εμπνέομαι».

«Στο σπίτι μας στην Πάτρα, δεν υπήρχε καθόλου βιβλιοθήκη. Όμως δανειζόμουν βιβλία από τον βιβλιοπώλη, παραπέρα. Διάβαζα από τα πέντε μου. Εχω μνήμες. Ηθέλα να μάθω, φέρ' ειπείν, να διαβάσω μια εφημερίδα και ίσια κι αναπόδα, και από δεξιά κι από αριστερά. Ε, μάλλον τα κατάφερα». Και αμέσως μετά, αφού το διαπραγματευτήκαμε, επικαλέστηκε τρία ονοματεπώνυμα: Μίλτος Σαχτούρης, Ελένη Βακαλό, Μανώλης Αναγνωστάκης. «Είχα την τύχη να βγάλω το πρώτο μου βιβλίο σε καιρούς που δεν έγραφαν και δεν εκδίδονταν τόσο πολλοί. Οι καταξιωμένοι ποιητές έρχονταν καμιά ματιά στα γραπτά σου. Ζήτησαν να με δουν και οι τρεις. Η Βακαλό ήταν απλώς άνθρωπος. Τη συνάντησα στην Ερέτρια, όπου είχε ένα σπίτι χτισμένο με απλά υλικά, εναρμονισμένα με το περιβάλλον. Δεν μιλήσαμε πολύ για ποίηση. Κάναμε απλώς συντροφιά. Με τον Αναγνωστάκη μιλήσαμε για ποδόσφαιρο, για το οποίο εγώ είχα μηδενικό ενδιαφέρον. Εκείνος όμως ήταν μανιώδης. Στη Βακαλό εκτιμούσα τη λιτότητά της, στον Αναγνωστάκη το συναίσθημα, στον Σαχτούρη δε, αφήστε, εκτιμούσα τα πάντα...» είπε η Λαϊνά. «Υπήρξε όμως μια ποιήτρια που την πρόσεξα εγώ και ίσως νεότερή της, η Αλόη Σιδέρη. Αδίκως μη αναγνωρισμένη, όσο θα το άξιζε». Αν η ποίηση της Μαρίας Λαϊνά ήταν, ως πούμ, ένας χώρος και έπρεπε οπωσδήποτε, προτού κάποιος μπει εκεί, να δει μία και μόνη λέξη, σαν προειδοποιητική επιγραφή νέον που αναβοσβήνει, ποια λέξη θα επέλεγε; «Απαγορεύεται», ήρθε ακαριαία η απάντησή της. Η υστεροφημία; Την απασχολεί καθόλου; «Επειδή φοβάμαι πολύ τον θάνατο, είναι ένας τρόπος κι αυτός να επίζησω. Η μήπως όχι;» είπε. Και αποχαιρετητήκαμε.

Μνήμες παρελθόντος

Η Μαρία Λαϊνά περιπλανήθηκε και στο παρελθόν της. «Με καθόρισε η οικογένειά μου. Κατά έναν τρόπο, βεβαίως. Το υπόλοιπο είναι δικό μου. Η σχέση με τη μητέρα μου, κατά βάση. Ήταν μια σχέση απόλυτης ελευθερίας. Αυτό μου έδωσε και την ευκαιρία να μη φοβάμαι. Την οποία και άρπαξα. Η μητέρα μου υπήρξε ένας άνθρωπος που δεν καταλάβαινε Χριστό, κατά το κοινώς λεγόμενο, από τις προκαταλήψεις εκείνης της εποχής. Ενθουσιαζόμουν με ένα αγόρι. Μια μέρα το άκουσα να περνάει μετά τα μεσάνυχτα κάτω απ' το παράθυρο και λαχταρούσα να το δω. "Να βγω;" τη ρώτησα. "Βγες", μου απάντησε. Ανήκουστο αυτό τότε, στα Ανω Πατήσια που μέναμε. "Μαμά, αυτό είναι ο έρωτας;" τη ρώτησα έπειτα. Και μου απάντησε: "Τώρα, αυτός είναι". Μια άλλη μέρα είχα μπει στο μπάνιο, είχα πάρει μαζί μου το ραδιοφώνάκι και είχα βάλει τη μουσική στη διασπών. Ερχεται η μητέρα μου και λέει: "Μαρία, σε παρακαλώ, χαμηλώσε το λίγο, δεν μπορώ να προσευχηθώ". Της λέω κι εγώ, "μαμά, οι καλοί χριστιανοί προσεύχονται υπό οποιαδήποτε συνθήκες". Και επανέρχεται εκείνη, "ναι, αλλά έτσι που φωνάζει η κυρία, θα ακούσει μόνο αυτόν ο Θεός και όχι εμένα". Ήταν μια σοφράνο, καταλαβαίνετε, άκουγα μια όπερα...» θυμήθηκε η ποιήτρια.